

EL DIMONI A LES RONDALES MALLORQUINES

Maria Magdalena Pons i Tugores

La nostra cultura popular està farcida de referències al dimoni. És present en festes majors, narracions, i també en els refranys i les dites populars.

Quan ens representem aquest ésser, el primer que ens ve al cap és la forca, la coa i, sobretot, les banyes; no gaire cosa més. Però a les rondalles podem comprovar que aquest personatge és molt més que això: és un símbol i a més a més té diferents formes d'aparèixer, d'actuar...

La figura del dimoni, tal com la coneixem avui, té el seu origen a diferents cultures i s'ha anat conformant gràcies a les influències de diversa procedència que ha rebut amb el temps.

Ja els etruscs tenien una mena de déu del món subterrani, comparable a les divinitats ígnies d'algunes cultures que servien per explicar fenòmens com els volcans o moviments de terra (alguns ja mostraven trets físics semblants als del dimoni contemporani).

Però és a les religions que contraposen el Bé i el Mal (islàmica, jueva i cristiana) on la figura del dimoni agafa un major protagonisme: és el principi del Mal. Al cristianisme, el dimoni és el príncep dels

àngels rebels i governa l'infern: és la contrainformació de Déu en el cel.

L'infern, lloc terrible, fosc i amb olor de socarrim, sorgeix de la idea d'aquest món subterrani i obscur com a regió de càstig per als pecadors difunts, relacionada amb els llocs on es cremaven els sacrificis; però també de l'observació de fenòmens volcànics, que proven l'existència d'un foc subterrani. A les rondalles, normalment s'hi accedeix a través de coves molt fondes i fosques o forats que arriben fins ben endins de la terra¹.

Aquest dimoni és un ésser grotesc, caricaturesc, gens sinistre, i amb uns trets que el fan propici a ser enganat, fins i tot podríem dir que és innocent, ingenu.

És presentat com una figura a la mesura de l'home, amb la qual es pot discutir i jugar

---

En una època en què la religió infonia la por, el terror cap a la condemna eterna representada pel dimoni i l'infern, el poble transforma aquest personatge en un ésser

que pot ser burlat i vençut. Representa la possibilitat de vèncer les dificultats i ens mostra que és possible guanyar la por.

Aquest dimoni és un ésser grotesc, caricaturesc, gens sinistre, i amb uns trets que el fan propici a ser enganat, fins i tot podríem dir que és innocent, ingenu. És presentat com una figura a la mesura de l'home, amb la qual es pot discutir i jugar. No obstant això, el dimoni no és vençut sense més ni menys, sempre hi ha un rerefons moral. Tot i que és caricaturitzat, encara és el símbol del Mal a qui només es pot vèncer amb el Bé.

El nostre dimoni, també anomenat Banyeta Verda o Barrufet, és un dels personatges de les rondalles descrits amb més detall.

D'una manera general podem dir que es caracteritza per ser un ésser lleig, pelut, normalment de color vermell o verd i a vegades cobert amb una capa negra. Algunes parts del seu cos són agafades del boc, com les banyes i els potons (encara que poden ser forcats com els d'un gall). Les banyes són una característica de les divinitats en forma de bou, representen la força i l'agressivitat. Aquest símbol, aplicat al dimoni, representa el seu poder infernal. A més d'això, té altres atributs d'animalot ferotge com són la llarga cua, les orelles punxegudes, les dents esmolades, les arpes amb llargues ungles i les ales de rata pinyada.

Per altra part, gairebé sempre ens el mostren acompanyat d'una forca, treient foc pels ulls o pels queixals, envoltat de fum i amb olor de socarrim i sofre, símbols d'aquest poder maligne de procedència subterrània². També es pot presentar d'altres formes per enganyar la gent (generalment com un homenet estrany, de mal aspecte), però així i tot, de daval la disfressa li solen sortir la cua o les banyes, cosa que delata la seva identitat.

L'infern és una espècie de regne governat pel dimoni gros, l'ésser més vell i dolent de tots, que és diferència de la resta per la seva grandesa física. A les rondalles sempre apareix la imatge d'aquest dimoni as-

segut a un tron de foc i envoltat per un estol d'èssers inferiors, que estan al seu servei i cada vespre li han de donar compte de les malifetes que han fet durant el dia³.

Però també trobam una imatge més humanitzada del nostre personatge: el dimoni com a cap de família. La dona del dimoni, que és set vegades més llesta que ell, i la seva filla, que encara és set vegades més llesta que la mare, són éssers humans, tot i que tenen poders màgics. Són persones bones que ajuden l'heroi a escapar, amagar-se o fer les feines que aquell li ha manat. Al nostre aplec el personatge d'esposa o filla surt més vinculat al gegant, figura equiparable en alguns aspectes a la del dimoni.

En Barrufet es caracteritza per les seves aparicions al món dels vius, amb la finalitat de posar el mal entre les persones i captar ànimes per endur-se'n a l'infern. Al recull de rondalles de Mn. Alcover, aquest personatge apareix de les següents maneres:

Pot presentar-se per invocació d'algun curiós que, desprovist d'objectes beneïts, es dirigeix a un lloc determinat i l'invoca llegint el *Lhunari*⁴ a l'enrevés. El dimoni apareix de manera espectacular, sol o amb un estol de dimonions, envoltat de foc i fum i acompanyat de renous estranys.

També es pot presentar per fer un pacte amb algú que li promet la seva ànima, o amb menys freqüència la d'un fill, a canvi de quelcom molt desitjat. Principalment són matrimonis que no tenen fills i els desitgen per sobre de tot⁵.

El dimoni compleix la seva part del pacte i, passat el període de temps estipulat (sempre un nombre d'anys simbòlic) compareix per cobrar la seva feina, tot i que sovint és el mateix heroi que s'hi presenta voluntàriament en un acte de valentia. Aquest sempre el venç i torna a casa sa i estalvi, únicament guanya el dimoni quan s'ha pactat per avarícia o per fer alguna mala acció.

Aquest ésser sempre es passeja pel món, a l'aguait, per poder recollir ànimes. Per això, sovint apareix per pròpia voluntat,

sense ser invocat ni que ningú l'anomeni. Apareix transformat perquè la gent no el pugui reconèixer i d'aquesta manera els engana perquè vagin pel mal camí⁶.

Però no sempre és el dimoni que s'apareix, trobam rondalles en què l'heroi va a cercar-lo a l'infern. A vegades es tracta d'una prova que ha de realitzar per aconseguir algun objectiu, però generalment, és enviat a l'infern a cercar el dimoni, o una determinada persona, enganat per algú que vol desfer-se d'ell⁷.

Podríem parlar d'altres tipus d'aparicions, però ja ens hauríem de centrar en casos de rondalles concretes.

En definitiva, el dimoni sempre actua amb el propòsit d'endur-se'n l'ànima dels condemnats a l'infern i, sovint, ens mostra com ha de treballar per aconseguir que les persones pequin i es condemnin: posa mal entre la gent, roba en nom d'innocents, tergiversa les paraules per crear malentesos i, sobretot, recorre a la temptació. A més a més, desaconsella les pràctiques religioses sempre que pot.

Però el dimoni de les rondalles sempre

acaba essent vençut, tant per les persones, com pel seu màxim enemic: el Bon Jesús.

Una manera de vèncer el maligne és l'engany. Principalment és enganat gràcies a l'astúcia i l'enginy d'homes i dones, però també l'engana el Bon Jesús i, fins i tot, els animals, cosa que accentua la manca d'intel·ligència que el caracteritza⁸.

També pot ser vençut amb el joc. Sovint es troba amb un heroi que posseeix unes cartes màgiques i, per guanyar-li l'ànima, acaba perdent totes les que ell havia aconseguit aquell dia⁹.

Altres vegades l'heroi arriba a un pacte amb el diable, una mena de pacte que no té les mateixes característiques dels que hem estudiat anteriorment. En aquest cas és l'heroi qui té entre espasa i paret el dimoni i pot negociar com li convengui¹⁰.

El nostre personatge també pot ser apallissat per l'heroi. En aquests casos tampoc no és gràcies a la seva força, sinó que primer l'engana d'alguna manera per llavors poder-lo apallissar. A vegades és un objecte màgic qui s'encarrega d'aquesta tasca¹¹.

En algunes ocasions és vençut gràcies als poders d'èssers sobrenaturals com la seva filla o el mateix Bon Jesús¹².

Però la manera més característica de vèncer el dimoni al nostre recull és mitjançant la fe. Recordem que no tolera cap símbol religiós i per això moltes de les seves víctimes escapen fent el senyal de la creu o resant fervorosament¹³.

Finalment, cal parlar dels anomenats *dimonis boiets* (comparables als *homonets* i *donetes de colzada*), uns éssers diminuts que normalment es presenten en grans estols i fent molt de trull¹⁴. Contràriament al que hem vist fins ara, aquests dimonis no fan malifetes terribles ni tempten la gent, sinó que sovint ajuden l'heroi a fer feines gairebé impossibles; però, així i tot, són uns personatges inquietos que necessiten estar sempre en activitat i, si no tenen feina, poden arribar a crear greus problemes¹⁵.

Però, tornant al nostre protagonista, podem concloure dient que el poble va crear aquest ésser esperpèntic com a expres-

sió de la possibilitat de vèncer la por i les dificultats de la vida. Es tracta d'una figura ben viva encara a les nostres festes populars i, sortosament, cada cop és més gran l'interès perquè aquesta tradició no es perdi.

Aquest personatge, però, no apareix únicament a la cultura popular. Ha estat utilitzat per molts autors cultes de diferents períodes literaris, principalment romàntics i modernistes¹⁶, i també té un gran protagonisme dins l'art. Per això pensam que seria bo considerar la possibilitat d'estudiar aquesta figura dins la literatura culta a partir del coneixement adquirit a través de les nostres rondalles. □

NOTES

1. »la cova s'entreforcava i se destrenava amb una partida de coves, formant un entrunyellat ferest». S'Anellet (XVIII)
2. «un dimoniarro com una torre de molí de vent, amb unes banyes com espigons d'arada... treia foc pels queixals i li sortien pels nassarrot dos caramells de fumassa negra», En Pere Catorze (VIII).
3. Val més matinejar que a missa anar? (III)
4. Llibre màgic on es poden llegir les prediccions del futur i que també serveix per fer sortir el dimoni si es llegeix capgirat.
5. Sa comtessa sense braços (II), Es Castell d'iràs i no tornaràs (VII), Es carboner i sa fia (XXII)...
6. Val més matinejar que a missa anar? (III), Es fustet (XVII).

7. En Pere Catorze (VIII), S'Anellet (XVIII).
8. Una madona que enganà el dimoni (XIII), Com és que en sa Corema toquen Vespres abans de migdia (XXIV).
9. Es jai de sa barraqueta (IV).
10. Es pou de sa lluna (IV).
11. S'Anellet (XVIII), Es soldadet de sa motxilla (XVI).
12. Na Blancaflor (XIII), Ses tres flors (X).
13. Es carboner i sa fia (XXII), Sa Comtessa sense braços (II).
- 14 «... i bots i xecalines, i corregudes i sempentes», Es Castell d'iràs i no tornaràs (VII).
15. Es dimonis de Mainou (XXIV).
16. Un dels exemples més representatius es Faus de Goethe, obra en la qual el protagonista ven la seva ànima al diable a canvi dels seus poders màgics.

Torre de l'Amor, 4 Apartat 142
Tel. (971) 724176 Fax 726252
07001 Palma de Mallorca

LLIBRES DE LENGUATGE

Tot un sistema d'aprenentatge fet per autors mallorquins pensant en les necessitats pedagògiques de les nostres escoles

RECORDAU, també

- La sèrie *CALIDOSCOPI: LLUMENERET BLAU, ALIMARA, LLANTERNA* (Primer cicle d'EGB)
- *DEIOL 1, DEIOL 2, DEIOL 3* (Segon cicle d'EGB i Primer cicle d'ESO)
- *GINY 1 i GINY 2* (Segon cicle d'ESO)

EDUCACIÓ PRIMÀRIA

PRIMER CURS

ANSA PER ANSA. QUADERNS 1,2,3.

Elisabet Abeyà, Maria Fortuny, Assumpta Mascaró i Andreu Terrades. Dotats amb fitxes de treball i Guia del mestre.

Iniciació a la lectura: *MICA EN MICA*. Sèrie de 20 llibrets de lectura progressiva. Text de Ramon Bassa. Dibuixos d'Aina Bonner.

SEGON CURS

ALBA, 2.

Ramon Bassa, Miquel Cabot, Ramon Díaz, Joan Ladonet i Immaculada Pastor. Amb la seva Guia del mestre.

Llibres de lectura: *ALXÒ ERA I NO ERA*

Sèrie de 10 llibrets, adaptació de 10 Rondalles mallorquines. Text de Jaume Ordines. Dibuixos de Mateu Rigo.

TERCER CURS

ALBA, 3 (NOVETAT). Amb la seva Guia del mestre

Llibres de lectura: Col·lecció *TITELLES*. 10 títols publicats d'autors diversos.